

Arbeid med kniv i rått tre

– bruk av kniv som redskap for tradering av håndverks- og kulturarv

Mette Gårdvik

Høgskolen i Nesna

I mediebildet omtales kniven oftest i negative vendinger i forbindelse med reportasjer fra voldshandlinger. Den norske knivtradisjonen har endret seg ved at kniven har beveget seg fra å være et naturlig redskap i forlengelsen av hånden til å bli et stikkvåpen. Knivens funksjon som skjærende redskap er imidlertid ikke passé. Å arbeide med kniv som redskap krever fagkunnskap og erfaring. Artikkelen utforsker spikkekniven som redskap til bruk i barnehage og skole, og er basert på en kvalitativ undersøkelse av arbeid med kniv i rått tre med 4–6-åringene, 9–12-åringene og studenter. Resultatet fra undersøkelsen viser at jo tidligere barn får erfaring og kunnskap om arbeid med kniv og rått tre, jo sikrere blir de i å bruke kniven som redskap, det de lager får høyere kvalitet og de har bedre utviklet motorikk. Ved å starte opplæringen i barnehagen etablerer barna tidlig respekt og forståelse for og erfaring med kniven som allsidig skjærende verktøy.

Spikking – hvorfor bruke tid på trearbeid?

Studentene i Kunst og håndverk og forming spør hvorfor de skal bruke tid på trearbeid og ”hvorfor kniv?”, når vi introduserer oppgaver i arbeid med rått tre og enkelt håndverktøy. Undersøkelser viser at det ofte er voksne studenter som stiller dette spørsmålet. Mange av dem har liten eller ingen kunnskap om materialet tre, eller erfaring med kniven som verktøy.

Å mestre kniven som redskap krever kunnskap og erfaring. I denne artikkelen vil jeg redegjøre for hvorfor det er viktig å holde kunnskapen og erfaringen knyttet til kniven som et tradisjonelt skjærende redskap i hevd, hvordan man kan legge til rette undervisning for ulike aldersgrupper, og hva slags ny kunnskap man utvikler og erfarer.

Jeg ønsker å gå inn i problemstillingen ved å undersøke ei barnehagegruppe, ei gruppe med 9–12-åringene (mellomtrinnet), og ei gruppe med studenter. Undersøkelsen er basert på deltagende observasjon for å skaffe god innsikt i hva som skjer i undervisningen; ”Ved å bruke kvalitative metoder innhentes *fyldige* data om personer og situasjoner, dermed øker muligheten for å forstå adferd og situasjoner slik de oppfattes av de som undersøkes” (Halvorsen, 2008, s. 128). Min rolle veksler mellom å organisere og gjennomføre undervisningen, og deltagende observasjon når andre underviser: ”Ved deltagende observasjon spiller forskeren selv rollen som et medlem av det sosiale systemet han eller hun studerer; forskeren inngår i samhandling med medlemmene av et sosialt system” (Halvorsen, 2008, s. 134). Undersøkelsen bærer preg av min subjektive opplevelse og erfaring som formingslærer. Refleksjoner og erfaringer fra studenter i praksis og profesjonelle kursholdere blir brukt for å

underbygge og støtte innholdet. Prosjektet bærer preg av aksjonsforskningsprosjekt, som kjennetegnes ved at ny kunnskap blir tilbakeført til det praktiske arbeidet; ”I det som blir kalt aksjonsforskning, vil de utforskede spille en aktiv rolle, og forskeren må spille på lag med de utforskede, fordi de også er umiddelbare brukere av forskningen” (Halvorsen 2008, s. 82).

Formålet med studien er å skape en helhetlig forståelse for tilrettelegging og undervisning av et tradisjonsbasert håndverk ved å observere arbeid med kniv i tre forskjellige aldersgrupper.

Kniven som redskap

Kniven eller knivlignende redskaper har vært vanlig i bruk fra nordisk steinalder, og de tidligste var laget av flint og skifer. Den er vårt eldste verktøy som vi lærte å ta i bruk som avlastning for hender og tenner. Den var ikke bare viktig i hverdagen, men ble også lagt ned i gravene slik at folk hadde den med seg i døden. En god tollekniv fungerer som et universalredskap i forlengelsen av hånden og kan brukes til alt mulig. Man kan skjære, kutte, hogge, skru og spise med den. Kniven har gjennom tidene vært en like naturlig del av påkledningen som klær for mange håndverkere, bønder og andre. I *Norsk knivbok* omtaler Øystein Kostveit den heimelaga kniven som et identitetsmerke for bæreren. Kniven gav signaler om tilhørighet, identitet, håndverk og livsstil. ”Den heimelaga kniven fortel om berarens kulturelle bakgrunn og interesser. Kniven gjev kjensle av å ”høyre til” og står for verdiar beraren set høgt” (Kostveit, 1986, s. 126)

Tidene endrer seg, og i dag er det få som bærer en ”universal”-tollekniv i beltet. Knivtradisjonen er mer knyttet til spesifikt håndverk eller ulike fagspesifikke grupper. Det er mer vanlig at folk kjøper ferdig lagede bruksting, de spiser ute, kjøper ferdigmat og også ferdig oppskåret brød. ”Å kjøpe blir lettvind. Du slipper emnets gjenstridighet. Du slipper redskapens forpleining. Du slipper den *motstand* som enhver skapelsesprosess innebærer. Og tid blir penger. Å skape egenhendig blir å sløse bort pengetid” (Edvardsen, 1996, s. 45). De fleste av oss har likevel fortsatt omgang med en brødkniv, smørkniv og eventuelt kniv til å skjære kjøtt, fisk og grønnsaker med.

Om kunnskap og kunnskapservelse i praktiske fag

”Det er på handens färdighet och förmåga till samordning med tanken, som hela vår kultur och vårt tekniska framåtskridande vilar” (Sundqvist, 1998, s. 22). Estetiske fag og håndverksfag dreier seg om praktisk og erfaringsbasert kunnskap. Kunnskapen erverves ved at man prøver ut selv, observerer, instrueres, veiledes, arbeider sammen med andre og leser teori. Praktisk arbeid med form, farge og komposisjon i ulike materialer med ulike redskaper og teknikker er kunst og håndverkfagets grunnfundament. ”Dette er byggsteinene som elevene arbeider med både når de skal strikke en vott, når de skal designe et skrin, og når de skal lage en digital billedpresentasjon” (Nielsen, 2009, s. 13). Visuelle bilder kan tildels beskrive et grep, en handling eller et materiale, men selv det krever at man har en grunnleggende kjennskap til materialet, teknikken eller verktøyet for å kunne tolke og forstå.

I Læreplanen *Kunnskapsløftet 06* (LK 06) står det under hovedområdet design: ”Formgivning av gjenstander er sentralt. Her videreføres håndverkstradisjonen i faget. Design omfatter både arbeid direkte i materialer og arbeid med skisser og modeller. Utforming av ideer, arbeidstegninger, produkter og bruksformer står sentralt” (Kunnskapsdepartementet, 2006, s. 130). Å arbeide med spikking i rått tre har solid forankring i LK 06, og man dekker flere hovedområder ved å la studenten få undervisning og oppgaver knyttet til dette materialområdet. Et klart fokus på redskaper, teknikker og materialkunnskap er viktig for å ivareta håndverks- og kulturarven. Arbeid med kniv i tre representerer kunnskap og erfaring med tre som materiale, håndverktøy som kniv, sag, øks og huljern og teknikker knyttet til bruk av skjærende verktøy. I tillegg står det at ”Kunnskap om form, farge og komposisjon er avgjørende for å lage produkter som fungerer og for å framføre visuelle budskap på en hensiktsmessig måte” (Kunnskapsdepartementet, 2006, s. 129).

Den amerikanske filosofen og vitenskapsmannen John Dewey (1859–1952) utviklet erfaringsbegrepet ”learning by doing”. Begrepet er mye benyttet som en direkte oversatt frase om at elever erfarer og lærer så lenge de gjør. Dewey mente imidlertid at eksperimenter og praktiske handlinger først blir estetiske erfaringer når de er satt inn i en meningsfull kontekst og personliggjort. Man må fremheve skillet mellom oppdragende og ikke oppdragende erfaringer. Den estetiske erfaring er en fullendt erfaring og: ”... må bli til noe som barnet kan ha bruk for i en senere sammenheng. De må ikke få bli stående som enkeltstående aktiviteter av bare beskjeftigende art” (Samuelsen, 2003, s. 32). Erfaring er grunnleggende sett menneskets samspill med naturen. Et godt samspill innebærer lystfølelse og skapende virksomhet og resulterer i en bedre utvikling. Elevens tenkning utvikler seg i dialog med praktisk handling i forhold til omgivelsene, og dette ligger til grunn for slagordet ”learning by doing”. Dewey var opptatt av at erfaringene bygger på hverandre, ikke som perler på en snor, men som en erfaringens ”kontinuum” (Gårdvik, 1998, s. 21).

Kunnskap overføres og erverves via praktiske møter og øvelser, det handler om praktisk kunnskap som traderes fra en person til en annen. Man kan også omtale det som et mester/svenn-forhold. Kvaliteten på møtene mellom lærer og student er avhengige av at læreren kan sitt fag og kan formidle det. Estetisk kunnskap som kommer gjennom estetisk erfaring er en annen type kunnskap enn den teoribaserte kunnskapen.

”Primitiviteten” i redskaper skapte ei særskilt velutvikla hand. Det som redskaper ikke gjorde ”gratis” kunne oppnås ved velutvikling av handas motorikk og hodets påfunn...
Legger vi vekt på at et redskap skal utvikle personen, ikke innsnevre han, da blir *kniven* et avansert redskap (Edwardsen, 1996, s. 44).

Studerer man musikk er det satt av egne individuelle timer til instrumentopplæring. Kunnskapen og læringen foregår ved at læreren tilpasser opplæringen til studentens nivå og studenten øver på å spille den gitte musikken. Musikk læreren veileder og demonstrerer utøvelse, ergonomi, håndlag, pust og beherskelse av instrument for studenten. En trompetstudent kan lese og spille musikk fra et ark med noter, men ikke

den kroppslige kunnskapen om hvordan trompeten bør holdes, eller hvordan ryggmuskulene og mellomgulvet støtter luften som blåses inn i instrumentet. I håndverksfag består opplæringen av samme formelen. Man er avhengig av kompetente faglærere som demonstrerer og veileder, og studenten som igjen ser på læreren og utøver selv. ”En kvalifisert lærer i Kunst og håndverk må kunne *både* faget, fagdidaktikken og pedagogikken” (Nielsen, 2009, s. 13).

Tradisjonskunst og håndverk – relevans for dagens kunst og håndverk

Mikkel B. Tin, Norges eneste professor i tradisjonskunst, drøfter i en artikkel forholdet mellom den frie kunstneriske skapelse og tradisjonen. Han hevder blant annet at vi må se på den gitte tradisjonskunsten som en gave fra generasjonene før oss. ”I tradisjonen er mange av våre forgjengeres dyrekjøpte erfaringer nedfelt, og dersom vi tok imot deres innsikter og bygget videre på dem, ville kanskje vår egen prestasjon vinne i så vel estetikk som teknikk” (Tin, 2009, s. 11). Tradisjon *er* kun når den er levende, og at tradisjonskunsten dreier seg i stor utstrekning om samspill. Samspillet fungerer mellom spillere i samtiden og med spillere fra fortiden. Tin hevder at elever og studenter har bruk for om ikke alle så i alle fall noen av de egenskapene som utmerker tradisjonskunsten.

Det er mulig at enkelte sterke personligheter blant elever og studenter kan vokse på en høy grad av frihet i kunstoffagene; men selv de vil kunne nyttiggjøre seg det utgangspunktet og den rammen som tradisjonen gir, og det samspillet som finner sted mellom dem som bærer tradisjonen videre (Tin, 2009, s. 9).

Tradisjonskunnskap fungerer og utvikler seg når den er levende. Den erfaringsbaserte kroppsliggjorte kunnskapen følger personen som kan, og håndverkere tar med seg kunnskapen og erfaringene de innehar i grava. Det krever mye arbeid, forskning og tid å sette seg inn i kunnskap om gamle håndarbeidsteknikker og redskaper når ingen person kan formidle kunnskapen, når den ikke finnes nedtegnet eller man kun har noen skisser/objekter å jobbe ut i fra. Et klart fokus på dokumentasjon, registrering og tradering av kunnskap er livsviktig for å kunne ivareta redskaper, teknikker og materialer knyttet til vår håndverks- og kulturarv.

”Estetisk kompetanse står sentralt i utviklingen av den kulturelle allmenndannelsen” (Kunnskapsdepartementet, 2006, s. 129). Det er viktig å gi elevene tid og rom til å være i den estetiske verden for å utvikle estetisk skapende ferdigheter og kunnskaper. Sansebasert erfaring danner og utvikler elevenes estetiske kompetanse. Arbeid med kniv i rått tre genererer kroppslig og erfaringsbasert kunnskap hos deltakerne. De må få erfaring med å hente emner, føle kniven i handen, føle hvordan en kvass egg skjærer i treet, erfare hvordan en kvist kan formes til en solid og dekorativ knagg, kjenne lukten av einer og annet trevirke. Det handler om hva den estetiske dimensjon kan innebære i praksis og krever et nyansert syn på kunnskap der taus kunnskap, fortrolighetskunnskap og erfaringsbasert kunnskap blir anerkjent (Gårdvik, 1998, s. 73–80).

Under kompetansemålene for 4. årstrinn står det under design: ”Målet for opplæringen er at eleven skal kunne (...) bruke enkle, hensiktsmessige håndverktøy i arbeid med leire, tekstil, skinn og tre” (Kunnskapsdepartementet, 2006, s. 132–133), mens for 10. årstrinn står det at elevene skal kunne ”lage funksjonelle bruksgjenstander og vurdere kvaliteten på eget håndverk” (Kunnskapsdepartementet, 2006, s. 134). Mange er skeptiske til at barna allerede i barnehagen skal få bli kjent med og bruke kniven som verktøy. Barnepsykolog Magne Raundalen uttalte i et portrettintervju i *Magasinet* at han lar barnebarna bruke både kniv og øks, etter fylte tre år, under full kontroll av en voksen (Bjånesøy, 2009). Når et skjærende verktøy som kniven blir introdusert allerede i barnehagen har barna en god startkompetanse knyttet til formgivning med håndverktøy når de starter i første klasse på barneskolen. Kunst og håndverksfaget danner en grunnleggende basiskompetanse som er til nytte i andre fag.

Ta nå kniven bort fra kniv-samfunnet. Dette vil ramme selvforståelsen. Det vil ramme samfunnsforståelsen. Ved kniven tas grepene bort. Og ved grepene tas begrepene: kroppen stilles utenfor, bytte-forholdet rammes, solidaritets-forholdet rammes, soliditeten likeens, kvalitets-produktet, kjennelsen og anerkjennelsen. Knivens utfordring til påfunnene forsvinner, og dens utfordring til hendene. Handa stivner og blir krøpling. Såfremt den ikke utfordres av en annen ”kniv”, av et annet avansert redskap på knivens nivå (Edwardsen, 1996, s. 44–45).

Arbeid med kniv i rått tre med 4–6 åringer, 9–12 åringer og studenter

Studien ble gjennomført med barn fra to barnehager i Nesna, elever fra mellomtrinnet ved Nesna skole og studenter ved førskolelærer- og kunst og håndverk utdanningen ved Høgskolen i Nesna. Vi benyttet oss av skogen bak høgskolen, høgskolens atrium (gresslette med store flate steiner plassert utover i et landskap), og kunst og håndverkseksjonens lokaler. Til å spikke med benyttet vi ferdig slipte spikkekniver med relativt kort blad. Skaftene er små og tilpasset barn eller damehender, men menn kan fint spikke med disse knivene. Vi hadde tilgjengelig tørkepapir og plaster i tilfelle noen kuttet seg, og maskeringstape i tilfelle noen ønsket å tape rundt tuppen på kniven for å få en mindre skjæreflate.

Gruppene fikk opplæring i ulike håndgrep knyttet til spikking, bryning, oppbevaring av håndverktøy, ergonomi, formgivning, tørking og overflatebehandling. Vi startet arbeidet (så langt det var mulig mht. vær og tilmålt tid) med å gå ut i skogen og hente emner. Jo lavere alder deltakerne hadde, jo mindre tid ble benyttet på muntlig instruksjon i forkant av arbeidsøkten. Tre absolutte regler ble gjentatt: 1. Kniven skal legges fra seg før man reiser seg. 2. Ingen skal gå eller løpe med kniven. 3. Du skal spikke fra deg. Barna er gode politikonstabler og flinke til å passe på og melde fra til de som glemmer reglene.

4–6-åringene

Gruppen med barnehagebarn ble invitert til et arrangement under *Forskningsdagene* høsten 2008, ”Grønt entreprenørskap, en workshop for og med barn”. Kunst og håndverkstudentene var engasjert som lærere for å gi dem førstehånds kjennskap til

praksisfeltet. Studentene hadde på forhånd vært i skogen og hentet ut seljestrangler som barken er lett å spikke av. De hadde en kort innledning hvor de ønsket barna og de voksne velkomne, de fortalte hva de skulle gjøre og gjennomgikk og repeterte de absolutte reglene. Studentene fordelte seg deretter rundt i uterommet med to–tre barn hver. Noen av barna ønsket å ha med seg en voksen fra barnehagen, og de barnehageansatte fungerte fint som hjelpeveiledere.

Barna utformet blomsterpinner ved å spikke pinner fri for bark. Pinnene var 40–50cm lange, lange nok til at de kunne holde i dem og spikke mot en ende, for så å snu dem og spikke mot den andre. Mange av barna fikk sitt første møte og erfaring med kniven som redskap. Studentene viste barna hvordan man holder kniven, hvordan man holder emnet, hvordan kroppen bør være og at man må legge fra seg kniven om man reiser seg eller vil vise noe til andre. Barna som var veldig usikre, eller hadde en lite utviklet motorikk, fikk sitte sammen med en voksen og holde rundt pinnen og kniven. Dette skapte en tryggere situasjon og barna ønsket etter hvert å holde både pinne og kniv selv.

De ferdigspikkede pinnene ble malt og fikk en lapp med navnet på den som hadde laget den. Lappen hadde også plass til navnet på treslaget den var laget av og navnet på planten den skulle støtte. Barna skrev selv navnet eller bokstaven sin på lappen med vannfast tusj. De som var mest ivrige eller hadde spikket før, lagde flere pinner, og ble oppmuntret til å lage dekor i barken, rundforme endene og spisse delen som skulle ned i jorda. Det var også flere som malte ansikter og brukte kvister som neser. Barna viste stor iver, skaperglede og meststringsfølelse. Blomsterpinnene ble et fint eksempel på hvordan man kan arbeide med entreprenørskap i barnehagen ved at barna selv utformer funksjonelle bruksgjenstander av gratis naturmaterialer. Det ble satt fokus på sikkerhet, ro og orden og studentene fikk førstehånds kjennskap og erfaring med hvordan man kan organisere og gjennomføre trearbeid med kniv med barnehagebarn.

9–12-åringene

Gruppen fikk en kort introduksjon i arbeid med kniv i rått tre, og gjennomgang av de tre grunnreglene. Det var på forhånd avtalt med læreren at de skulle lage rytmepinner. Elevene startet med å ta barken av pinnene, deretter rundformet de endene før de satte farge på dem. De kom raskt i gang med arbeidet, og når de fikk problemer viste formingslæreren dem måter å løse dette på. Læreren hadde med seg kniv og et lite trestykke for å veilede og vise spikketeknikk. Mange av elevene var så ivrige etter å spikke at det nesten ikke var rom for å vise og forklare. Elevene fortsatte med å lage blyanter og knagger, og de fikk trent seg på å spikke i medved, motved, fra seg og etter hvert mot seg.

Etter hvert som barna spikket ble de oppmuntret til å kjenne etter og vurdere om kniven var skarp, før de fikk øve seg på å bryne kniven. Det var på forhånd kappet opp ferdige emner til rytmepinner. Elevene måtte selv velge ut og lage emner til blyanter og knagger. Tursag og hekkesaks ble brukt for å kappe med, og det var utfordrende for elevene å visualisere knaggen i treet for så å kappe den til. Det var fokus på ro og orden,

og det var lagt opp til trinnvise arbeidsoperasjoner. De som ville dekorere arbeidene sine med farge gjorde det på et eget bord, før de satte i gang med neste produkt. Det var også viktig å signere verkene og tydeliggjøre ”hva som var laget av hvem”.

Studentene

Studentgruppene fikk en mer inngående teori om bruksform og arbeid med kniv i rått tre, før de gikk ut i skogen og tok ut emner. I verkstedet startet de med å lage blyanter og knagger for å bli kjent med kniven, emnet og det å spikke. De arbeidet med ulike spikkegrep, form og dekor knyttet til funksjon og ble veiledet i å gå inn i formproblematikken. Det ble lagt mer vekt på at de skulle utvikle sin kunnskap og erfaring med verktøy, materialer, teknikk og form, ved at de måtte arbeide lengre med prosessene og også prøve ut flere ideer. Det første møtet gav et erfaringsgrunnlag for videre prosesser, og flere benyttet formforståelsen fra smørkniv og treskje når de begynte på nye produkter som stekepade og sleiv. Studentene måtte også gå mer inn i vedlikehold av verktøyet, prøve ut ulike metoder for overflatebehandling, og dekor i form av kolrosing¹.

Funn

Arbeidet med 4–6-åringene, 9–12-åringene og studentene gav mye av de samme erfaringene; alle utviser stor skaper- og mestringsglede, de ønsker og tar utfordringer, og en meditativ ro senker seg over dem når de arbeider. De som har arbeidet med kniv før, avanserer raskt i forhold til hva de behersker å skape og utviser mer trygghet med hensyn til teknikk, materiale og redskaper. Når det gjelder redskap, teknikk og form er det aldersforskjellen tydelig og undervisningen må tilrettelegges etter det. Ferske emner er viktig, og man bør så langt det er mulig ta gruppene med ut i skogen, slik at de får erfare en helhetlig prosess.

4–6-åringene viser stor arbeidsiver og glede over å få lov til å holde på med kniven. Noen av barna arbeider raskt og man må legge opp til flere små men konsentrerte arbeidsøkter. Det er viktig å ha flere opplegg som barna kan veiledes videre inn i etter hvert som tingene de lager tar form. Produktene fra de yngste gruppen er grovere i utformingen, og deltakerne har mer enn nok med å ta barken av pinnen. De som har brukt kniv før, kan rundforme den ene enden, spisse den andre og dekorere ved å skjære hakk i barken.

9–12-åringene behersker en finere utforming og er klart opptatt av at det de lager skal bli bra. De som har spikket før, viser tydelig iver etter å lage flere ting. Barna blir fort ferdige, spesielt når de bare tar av barken for å lage rytmepinner. Spesielt barn som har spikket mye hjemme og er vant til å håndtere kniv vil gjøre dette raskt. En god måte å utfordre dem på er å lage dekor eller finne en figur i pinnen sin. En rundet avslutning eller knopp er en god utfordring. Elevene møter medved- og motved-problematikken

---

¹ Kolrosing er en dekorteknikk hvor man tegner et mønster på treet, for så å risse det inn med en spiss kniv. Pussestøv fra mørk bark blandes med olje og gnies inn i treverket før overflaten tilslutt pusses og oljes (Gårdvik 1998).

når de spikker ned i treet under barken, emnet vil lett flise seg og bli rufsete. For å få dette jevnet ut er det greit å vise hvordan man lar kniven ligge nesten flatt ned mot emnet, for så å spikke i lange drag mot enden. Man kan også vise hvordan man spikker mot seg ved å holde tommel som brems mot knivbladet. Det er viktig å ha med ferdige eksempler på hva elevene kan lage for at de selv kan starte prosessen med å tenke produkt og få en følelse med materialets tykkelse, form, overflatebehandling, dekor og så videre.

Det er viktig å ha flere emner tilgjengelig, og la elevene selv få være med å vurdere formen på knaggen de ønsker å lage. Gruppen med 9–12-åringer har store individuelle forskjeller. Noen har arbeidet relativt mye med kniv, noen har ikke vært borti det, noen har store motoriske problemer og noen er veldig fysisk aktive. En god ting er å lage noe ”nyttig”, at det de skal lage har en bruksverdi. Noen av arbeidene var preget av litt utålmodighet og tanken om at ”godkjenner læreren er jeg ferdig”, heller enn selv å gå inn i prosessen og sette krav til og vurdere eget arbeid. De fleste i denne gruppen var veldig ivrige og ønsket å lage flere ting, de viste stor skaperglede og var tydelig stolt over å ha laget flere gode bruksgjenstander. Mange lurte også på når vi skulle møtes ”neste gang?”, og hadde klare formeninger om hva de skulle lage da.

En god organisering er å plassere stoler i en halvsirkel og spikke inn mot midten. Ha få men klare regler; skal du gå legger du fra deg kniven på stolen eller setter den i knivblokka. Dette lærer elevene fort, og de minner også hverandre på denne regelen. Som lærer bør en ha med seg en kniv og et emne for å vise elevene hvordan du spikker. Elevene vil studere hvordan du holder kniven, hvordan kroppen din er, hva du lager og hvordan du lager det. Elevene synes det er interessant å kvesse kniven de spikker med, og erfarer at den sløves om de spikker mye. Det er viktig at knivene er godt kvasset da en ukvass kniv kan glippe og gi stygge kuttskader. Man må bruke mye mer kraft på å spikke med en ukvass enn en kvass kniv. Det er også mye lettere for barna å spikke når emnene er rå. En tørr kvist eller planke er moro å spikke på i to sekunder.

Studentgruppen lagde mer avanserte ting, men starter likevel på grunnivå med å lage blyanter og knagger, som gir erfaring med medved og motved, å lage en knopp, å holde i kniven, å spikke fra seg og å spikke mot seg. Veldig mange har ikke spikket i rått tre før. De som har drevet med knivlaging eller annet trearbeid har gjerne en motorisk og materialteknisk fordel. De andre kommer imidlertid fort inn i arbeidet og viser stor iver. Gruppen diskuterte mye og kunne etter hvert også definere og vise forståelse for begreper som konveks og konkav form, at en linje går ut i null og spennpunkt. De kunne også ta stilling til og vurdere eget formarbeid, og hvordan man kan definere en form i tre. De syntes også det var interessant å sette seg inn i kolrosing som dekor.

Det er viktig at alle gruppene lærer og erfarer en helhetlig prosess, men spesielt studentgruppa må få førstehånds kunnskap og erfaring med hvor man kan hente ut emner (avtale med grunneier), hvor det er egnede områder, hva som er et godt emne, hvordan området skal se ut etter emneuttaking og hvilke redskaper vi benytter. Dette fordi de igjen vil undervise egne grupper i arbeid med tre.

Fellespunkt for alle gruppene dreier seg om sikkerhet, treverktøykunnskap, spikketeknikk og grep, gode emner, kunnskap om form, treslag og overflatebehandling. Jo eldre deltagerne i gruppene er, jo dypere kan man gå inn i de ulike punktene. Følger man opp en gruppe eller klasse over tid vil de fleste øke knivkunnskapene ganske raskt. Barn, elever og studenter liker utfordringer, og når de har et klart resultat å jobbe mot, blir innsatsviljen deretter. Å få erfaring med bruk av kniv gir god motorisk trening for barn. Barna får fort erfaring med at det er lurt å legge kreftene i møtet mellom kniv og emne, og at man må slappe av i musklene når kniven ligger i hånda. En sløv kniv og feil bruk av muskelkraft sliter ut den mest innsatsvillige trearbeider på kort tid. Som en god idrettsutøver må man lære seg og erfare fordelene ved å innarbeide arbeidsrytme og arbeidsflyt for å benytte energien som trengs på en mest mulig effektiv og hensiktsmessig måte.

Som lærer må man kunne noe for å være i stand til å gi noe videre. Aksjonsforskning eller handlingsrettet forskning fører ny kunnskap tilbake til egen praksis og praksisfelt. For å utvikle verkstedundervisningen må formingslæreren selv opparbeide god kunnskap og erfaring med verksted, redskaper, materialer og teknikker. "Personlig kunnskap oppstår i samspillet mellom individ og tradisjon, eller når kunnskapstradisjoner forenes med individuell erfaring" (Gårdvik, 1998, s. 153). Formingslæreren opererer i spenningsfeltet mellom å utvikle egen kunnskap om praktisk erfaringsbasert arbeid, og det å undervise i faget. Ofte er det slik at formingslærerens tid til egenutvikling og praktisk arbeid blir nedprioritert til fordel for organisering og tilrettelegging av undervisning og veiledning.

Ringvirkninger av studentarbeid

To av våre studenter videreførte arbeidet med håndverktøy, rått tre og form i en forsknings- og utviklingsoppgave. De utviklet et nytt blikk for egne nærmiljø, og ny kunnskap om tilgang på materialer. Hilde Bjørkeng (Bjørkeng, 2009), beskriver opplevelsen fra da hun var barn og ferierte hos besteforeldrene på Arnøya i Nord-Troms. Besteforeldrene drev et lite kombinasjonsbruk med jordbruk og fiske som næring. Farfaren var gårdbruker, lofotfisker og båtbygger og tok med barnebarnet ut i skogen for å hente emner. Hun husker at han tok med seg håndverktøy som øks, sag og kniv i skogen, og at han gav henne en liten tollekniv som hun kunne ha med seg på turene. Farfaren traderte handlingsbåren kunnskap til barnebarnet. I tidligere tider var dette en selvsagt metode for å overføre kunnskap og erfaringer fra en generasjon til den neste.

Anathons far hadde fem lærenemme sønner som anledning. Han lærte fra "seg" ved å ta sønnene med inn i situasjonene. Han demonstrerte handgrepene og grepene for dem. Og de fikk se konsekvensene av grep og feilgrep (Edwardsen, 1996, s. 129).

Aud Anita Skughei Grønning (Grønning, 2008), vokste opp med besteforeldre og onkler som var håndverkere. Grønning satte seg som mål å utforme bruksgjenstander i rått tre fra ei øy på Helgelandskysten. Dokumentasjonen var i form av logg, bilder fra prosesser og refleksjon over egen utvikling. Hun spikket blant annet strikkepinner av bjørk og erfarte at bjørkepinnene gjorde at maskene ikke gled så lett av, de var lette og

klirret ikke når hun strikket. Hun arbeidet med materialer, redskaper, teknikker, form, tørking og overflatebehandling. Det didaktiske aspektet ble ivaretatt ved at erfaringene fra trearbeidet ble prøvd ut i en praksisperiode med 25 elever i en femteklasse.

Praksisperioden gav henne mer konkret kunnskap og erfaring for videre undervisningsrettet arbeid med håndverktøy og rått tre. Elevene betraktet knivene som våpen, men når emnene ble utdelt ble de spikkeredskaper. Opplegget burde vært bedre planlagt og ferdige eksempler laget i forkant. Det burde vært satt av mer tid, det er vanskelig å få andre lærere med på tverrfaglig arbeid med kunst og håndverk. Elever har erfaring med å arbeide etter ferdige maler, dvs. legge mal på treplanker, tegne rundt, lærer sager og elevene pusser, dekorerer og lakker. Skal elever skape ut ifra egne ideer, må de få erfaring med arbeidsformen allerede fra barnehagen av. Lærere må kunne det de holder på med, ha prøvd å arbeide med sag, øks og kniv, og ha kunnskap og erfaring nok til å tenke på og utøve sikkerhet. Elevgruppene bør ikke være for store, og en klasse på 25 elever erfarer at arbeid med kniv i rått tre er meningsfull sysselsetting og lar energien roe ned i konsentrert spikking.

Diskusjon

Som lærerutdanningsinstitusjon favner vi over et bredt spekter av emner i grunnopplæringen. Flere av studentene bekrefter at deres erfaring og kunnskap om rått tre og enkelt håndverktøy har ført til at de arbeider, eller ønsker å innføre arbeid, med det i sine barnehager og klasser i grunn- og videregående skole. Studentene har en økt forståelse av naturlige og tilgjengelige materialer i deres eget nærmiljø, økt kunnskap om hva man kan lage og økt kunnskap og erfaring med enkelt håndverktøy.

Å spikke i tre er en type kunnskap en tilegner seg gradvis. Det gjelder grepet om knivskaftet, kunnskap og følelse for materialet, kunnskap om form og kunnskap om oppbevaring og sliping av verktøy. Kunnskap tilegnes gjennom sanser, praktisk tilnærming, utprøving og refleksjon. Ut fra et råmateriale arbeider vi oss frem til et uttrykk som angår oss på en annen måte enn det ubearbeidede materialet; ”mitt indre blir treets ytre”. Å spikke enkle gjenstander og ta del i den helhetlige prosessen fra treet står på rot til du har en ferdig knagg, smørekniv eller skje er en prosess de færreste av oss i dagens konsumsamfunn får oppleve. Å erfare samspillet mellom kropp og ånd ved å la individet få skape et eget produkt er av vesentlig karakter og står nedfelt i LK 06. Barna eksisterer i en verden som er omgitt av konkrete de kan håndtere. Praktiske erfaringer gjør at de er i stand til å utvikle et språk. Tar man vekk barnas praktiske erfaringer utvikler de ingen nye ord, og de blir begrepsfattige. Man kan si at barn blir taktilt og verbalt begrepsfattige uten konkret og taktil erfaring.

Og videre: du begriper ved å gripe, både grepet og *begrepet* er i ilden samtidig. Fordi grepet, feilgrepet og handgrepet gis en sosial tolkning, og ikke en individuell, føres personene gjennom grepet inn i begrepet om kollektiv: du klarer deg ikke selv, men *i lag med*. Vi klarer oss ikke uten deg. Her er det ikke *selv*-stendigheten som øves inn, men *sam*-stendigheten (Edvardsen, 1996, s. 32).

En førskolelærerstudent svarte i en oppgave at foreldre til barn i barnehager som starter med spikking ofte er skeptiske i utgangspunktet, men erfaringen er at de i ettertid setter stor pris på at denne kunnskapen sammen med respekten for kniven læres tidlig i trygge omgivelser. "Kreativitet og mestringsfølelse blomstrer godt hos barn som får spikke" (Trongmo, 2009). Studentbarnehagen ble spurt om de lar barna arbeide med kniv, og de svarte at det er like naturlig å putte kniven i sekken som matpakken og termosene. At barna får spikke sin egen pølsepinne er en naturlig del av opplæringen knyttet til det å gå på tur. Personalgruppa hadde også diskutert spørsmålet; "Hva er det vi vil at disse ungene som tyveåringer skal ha med seg av erfaring, opplevelse og kunnskap fra tida i vår barnehage?". Ved å la barna få en nærhet til naturen og samtidig lære seg å beherske kniven som verktøy, er man med på å legge til rette for begrepsutvikling som omhandler taktil og kroppslig kunnskap. Barna skal bli fremtidens advokater, snekkere, frisører, lærere, sykepleiere, ingeniører og leger, og dette er en type erfaringskunnskap de også har behov for i sine yrker.

LK 06 har fem grunnleggende ferdighetene som skal integreres på det enkelte fags premisser (Kunnskapsdepartementet, 2006, s. 39). Elevene skal kunne uttrykke seg muntlig og skriftlig, kunne lese, regne og bruke digitale verktøy. Kunst og håndverk er et praktisk-estetisk fag og de grunnleggende ferdighetene omfatter ikke den erfaringsbaserte og kroppslige kunnskapen i praktisk-estetiske fag. Å kunne bruke digitale verktøy er satt opp som et eget punkt, til fordel for alle andre verktøy faget benytter seg av i skapende prosesser. Barnehager og skoler har datamaskiner og arbeider aktivt for at barna skal bli kjent med den. Barn og unges motorikk, skaperglede, kunnskap og erfaring bør utvikles med bruk av verktøy i ulike materialer og medier.

Det krever kunnskap, erfaring og innsats for å komme til kjernen av det å arbeide med håndverk. Det mest elementære møtet skjer i spenningsfeltet mellom hånd, verktøy og materiale. Når man broderer eller strikker er brodernåla og strikkepinnene redskapene, og i arbeid med rått tre er det saga, øksa og kniven. Det kreves ingen store bråkete maskiner eller spesielle lokaler. For barna i barnehage og skole skal det være like naturlig å få erfaring med brodernåla, strikkepinnene, blyanten, penselen, kniven, saga og øksa som tastaturet på datamaskinen. I skapende prosesser fungerer de alle som redskaper i forlengelsen av hånden.

Håndverkeren og treskjemakeren Fritiof Runhall er intervjuet av det svenske magasinet Hemslöjden, og forteller om hvordan han arbeider med å eksperimentere i ulike treslag og form. Hans spesialitet er å lage treskjeer, og han beskriver at det å arbeide med rått tre og enkelt håndverktøy fungerer som en salgs meditasjon. "At slöjda är att befinna sig i centrum av förhållandet mellan människa och ting. Det tråkiga med dagens samhälle är att ingenting blir optimalt, eftersom allt görs av någon annan som inte är närvarande" (Malm, 2009, s. 18).

Kunst og kulturuttrykk er med på å skape vår identitet. I et samfunn i stadig endring gir møte med kunst og handverk fra fortid til nåtid viktige referanserammer for kulturell

innsikt. Forankring i egen kultur gir også grunnlag for identitet og respekt i møte med andre kulturuttrykk (KUF, 1996, s190.?).

Respekt for redskap, kunnskap og erfaring med bruk av det må innføres fra barnehagen av. Barna må få lov til å holde på med kniv, må få slippe til og ”gjøre sjøl”. Voksne setter grenser for barn og forklarer med at kniven er farlig. En naturlig del av opplæringen i bruk av kniv er å skjære seg. Barn er ivrige og vil gjerne prøve ut ting. Mange foreldre har liten eller ingen erfaring med oppsetting og bruk av kniv og kan dermed ikke lære bort og veilede barna. Foreldrenes manglende kunnskaper og erfaringer traderes over på barna og kniven blir et farlig verktøy barna må holde seg borte fra, i kontrast til oppgaven Bjørkeng skrev om bestefaren som traderte handlingsbåren kunnskap om emner og kniv til henne som barn.

I en artikkel i Nationen 16.03.09 står det at NHO honorerer godt håndverk. ”Vi ønsker å skape positiv oppmerksomhet rundt håndverksfagene, samt synliggjøre og belønne de beste representantene for håndverkbedriftene”, sier Karen Lind som er prosjektsekretær i NHO Håndverk til Nationen (Dallawara, 2009). NHO Håndverk deler ut prisen ”Årets håndverksbedrift” for første gang. De nominerte bedriftene er orgelbyggere, frisører, møbelrestaurerere og gullsmeder. Bedriftene vurderes ut ifra levedyktighet, markedsprofil, håndverksmessige kvaliteter, fremtidsvisjoner og om de er gode rollemodeller for unge utøvere.

Det at NHO setter fokus på godt håndverk, med en egen honorering, viser verdien av gode håndverker i et samfunn. De oppvoksende generasjonene har også behov for det. Jo eldre barn og ungdom er før de får kunnskap om og erfaring med håndverksarbeid, jo lengre tid tar det for det er etablerte kunnskaper i dem. Mange musikere startet instrumentopplæringen allerede i fireårsalderen med en fiolin eller et piano. Det bør gis rom for slike møter også i håndverksfag.

Kunsten er en kunnskap som andre kunnskaper... Men den innebærer fremfor alt et praktisk utøvende aspekt som mangler i mange andre av de kunnskapene som skolen formidler; kunsten engasjerer ikke bare sjelsevnene, men også kroppen (Tin, 2009, s. 11).

Barn som arbeider med harde og plastiske materialer, verktøy, teknikker og form fra barnehagen av har en mer utviklet motorikk, ergonomi, formforståelse og innsikt i produktutvikling. Om Regjeringens stortingsmelding *Kvalitet i barnehagen* uttalte kunnskapsministeren: ”Sjølvs om vi vil styrkje barnehagen som læringsarena inneber det ikkje at vi vil gjere barnehagen til skule. Tvert om. Denne meldinga framhevar at nettopp barnehagen har ein eigenverdi og ein sjølvstendige plass i utdanningssystemet, seier Solhjell” (Arbeiderpartiet, 2009)

LK 06 har fokus på fem grunnleggende ferdigheter, og det gjør at andre grunnleggende ferdigheter kommer i skyggen av dem. Studentene som spør om hvorfor vi skal arbeide med kniv i rått tre, mangler en grunnleggende forståelse av hva håndverk og skapende arbeid er. Hadde studentene hatt grunnleggende kunnskap og erfaring med håndverk, hadde ikke spørsmålet blitt stilt. I dagens skole er håndverket på mange måter fremmedgjort og lærerne i kunst og håndverk mangler inngående kunnskap og erfaring

med det. En stor andel av studentene har ikke drevet med kunst og håndverk utover ”hobbybasis” siden de selv var elever på ungdomstrinnet. Studenter i kunst og håndverk må utsettes for oppgaver med fokus på håndverk for å få grunnleggende forståelse og erfaring med materiale, teknikk, redskaper og form. Dette er nødvendig for at de som lærere i kunst og håndverk skal bli kompetente didaktikere, pedagoger, veiledere og vurdere i grunnleggende håndverksferdigheter på lik linje med andre ferdigheter.

Referanser

- Arbeiderpartiet.no.(2009). Gode barnehagar for alle. <http://arbeiderpartiet.no/Aktuelt/Nyhetsarkiv/Barn-familie-og-likestilling/Gode-barnehagar-for-alle> (29.05.2009)
- Bjørkeng, H. (2009). *FoU-oppgave*. Upublisert studentoppgave kunst og håndverk. Høgskolen i Nesna.
- Bjånesøy, K. B. (2009). Barnevakta. *Magasinet, Dagbladet*. (16. mai 2009), 42–45.
- Dallawara, W. (2009). NHO honorerer godt håndverk. *Nationen* (16. mars 2009), 8.
- Det kongelige kirke-, utdannings- og forskningsdepartement. (1996). Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen. Generell del. Oslo: Nasjonalt læremiddelsenter.
- Edvardsen, E. (1996). *Den gjenstridige allmue. Skole og levebrød i et nordnorsk kystsamfunn ca. 1850–1900*. Oslo: Solum.
- Grønning, A. A. S. (2008). *FoU-oppgave*. Upublisert studentoppgave kunst og håndverk. Høgskolen i Nesna.
- Gårdvik, M. (1998). *Treskjeen som middel i erfaringslæring*. Hovedfagsoppgave i forming. Høgskolen i Telemark, avdeling for estetiske fag og folkekultur.
- Halvorsen, K. (2008). *Å forske på samfunnet – en innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Cappelen.
- Kostveit, Ø. (1985). *Norsk knivbok. Kniven i norsk folkeliv og formkultur*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kunnskapsdepartementet. (2006). Læreplanverket for Kunnskapsløftet. (2006) . Oslo: Utdanningsdirektoratet. <http://www.udir.no/grep>
- Malm, J. (2009). Fritiof Runhall. *Hemslöjden*, (3) 17–19.
- Nielsen, L. M. (2009). *Fagdidaktikk for kunst og håndverk – i går – i dag – i morgen*. Oslo : Universitetsforlaget.
- Samuelsen, A. M. (2003). *Formidling av kunst til barn og unge*. Oslo: Universitetsforlaget,.
- Sundqvist, W. (1988). *Tälja med kniv och yxa*. Forfattaren och LT's forlag 1988.
- Tin, M. B. (2009). Spilleregler og spillerom i kunsten. ”Nordisk kurs: Miljøperspektiv på kunst, design og arkitektur”. *Form – tidsskrift for kunst og design i skolen*, (4), 8–13.
- Trongmo, S. (2009). *Forming i rått tre*. Upublisert studentoppgave i forming. Høgskolen i Nesna.